

Csütörtök, 2009. március 19. 08:28 Utolsó frissítés: 08:28

Barát József írása

Széchenyi-díj 2009

Platón és az SMS

Nyíri Kristóf a konzervativizmus modernségéről

A filozófust manapság általában az elektronikus kommunikáció kutatójaként ismerik, pedig pályája első szakaszában a konzervativizmus nemzetközi szinten is jegyzett szakértője volt. A kérdező BARÁT JÓZSEF.

A rendszerváltás pillanatában Magyarországon alighanem ön tudott a legtöbbet a konzervativizmusról. Ugyanis már másfél évtizede kutatta. Hogyan talált rá erre a témára, amely a Kádár-korszakban sok személyes haszonnal nem kecsegtetett.

Azt, hogy Magyarország hagyományok nélküli országgá vált, a levegőből szűrtem ki. A szakirodalom csak arra volt jó, hogy szavakat találjak az élménynek: baj van azzal a társadalommal, ahol nincs meg a szokások és az értékek kontinuitása, nincs meg a kellő alázat a régi értékrendek iránt. Tehát voltaképpen az álság és a hazugság folytán széteső magyar társadalom volt az, ami a problémára rávezetett.

Jött a rendszerváltás: a késő szocializmus számos korábbi apologetája felfedezte magában a konzervatívot, ön pedig témát váltott. Sokallta a nyüzsgést a damaszkuszi úton?

Valóban úgy éreztem, hogy nagy a hangzavar, különösen a nacionalista és populista eszmék zavaros vegyüléke émelyített. Az úgynevezett népnemzeti ideológiának a megfélemlítés volt a célja. Azt sugallta, hogy az ellenfél – az ellenzéki politikus, az újságíró, a panaszkodó tanár – nem igazi magyar. Ami nem föltétlenül annyit tesz, hogy az illető zsidó – kommunista is lehet, vagy liberális, vagy vállalkozó, vagy popzenerajongó. Annyit tesz, hogy nincsenek gyökerei a magyar népben, nem magyar jellemű, nem azonosul a nemzeti hagyományokkal. A konzervativizmusnak ez a torzképe riasztott. Időközben, a rendszerváltás időszakában – a politikai változásoktól függetlenül – a hagyománnyal kapcsolatban beleütköztem egy gondolatba, amelyről ma már nem tudom, hogy teljes mértékben helytálló-e. A gondolat az volt, hogy a hagyomány csak a szóbeli társadalmak szerves tudásmegőrző intézménye. Ettől kezdve hű tíz éven át a színheliséen.

írásbeliség, könyvnyomtatás, elektromos és elektronikus kommunikáció filozófiájának bűvkörében éltem.

Kicsit maradjunk még a korábbi témájánál. Van-e ma Magyarországon mértékadó konzervatív gondolkodás? Van-e hiteles konzervatív politikai erő?

Érdeemes tisztáznunk valamit. Az amerikai konzervativizmust meg kell különböztetni a közép-európai vagy akár az angol változattól. Amerikában a konzervativizmus a minimális állam követelését és az egyéni felelősségvállalás hirdetését jelenti, míg Európában a konzervativizmus tekintélytisztelet, hagyományörzés, esetleg egy kis nacionalizmussal, vallásos világnézettel keverve. A két megközelítés között vannak átfedések, hiszen végül is azt lehet mondani, hogy a szabadpiac szerves képződmény, ilyen értelemben európai szemmel

konzervatív hagyomány. Ugyanakkor egyéni felelősségvállalást igényel, tehát amerikai szemmel is konzervatív jelenség. Ami éppen ezekben a napokban sokak számára teljes ideológiai zűrzavarnak tűnik a hazai konzervativizmus háza táján – talán a ráébredés arra, hogy ez az eszmerendszer mégsem kizárólagosan a régi dolgok tiszteletét jelenti, hanem egy megújulni és megújítani képes mozgalmat is. Én azok közé tartozom, akik nem elképedve, hanem szinte fölszabadultan élik meg ezt a különös esetet, Bokros Lajos kalandját az MDF-fel.

A rendszerváltás után tehát a kommunikáció problémái kezdték el foglalkoztatni. Én először a mobiltelefonról írott cikkeivel találkoztam. Hogy jön egy rendes filozófus ahhoz, hogy a maroktelefonról értekezzen?

Platón, aki kétezer-ötszáz évvel ezelőtt ezt a szakmát megalapozta, azzal a jelenséggel találkozott, hogy az addig homéroszi dalokban, eposzokban átadott görög tudást már leírva tanítják az iskolákban. Tehát beleütközött egy új kommunikációtechnológiai közegbe, az írásbeliségbe. Beütközött abba, hogy ez az elvont gondolkodást serkenti – és éppen az elvont eszmék a platóni filozófia voltaképpen témái. Azt lehet mondani: amióta filozófia van, mindig a kor kommunikációs vagy kommunikációtechnológiai kihívásaira reagált.

Vannak, akik féltik a nyomtatott betűt az elektronikus kommunikációtól, az internettől. Igazuk van? El-jön-e a pillanat, amikor azt kell mondanunk, hogy a nyomtatott szó halott?

A Gutenberg-galaxis muzealizálódása máris megkezdődött. Ma már nem lehet más a pedagógiai feladat, mint a digitális közegben történő tanítás és tanulás módszereinek a kutatása. Minden jel arra mutat, hogy a könyv néhány évtizeden belül már csupán speciális okokból és körülmények között megszülető termék lesz. A nyomtatott könyv nem minden történelmi korszakban létezett: egy bizonyos időpontban belépett az emberiség életébe, s ma az elmúlás felé tart, hamarosan a múlt relikviája lesz. Most a digitális kommunikáció, a jellegzetesen rövid szövegek, multimediális dokumentumok világa jött el, tudományban, szórakozásban, tanulásban, tanításban egyaránt.

Tehát azt üzeni azoknak, akik ezt az interjút a nyomtatott hetilapban olvassák, hogy tulajdonképpen idejétmúlt dolgot művelnek? Hogy néhány év múlva már az lesz a módi, hogy ezt a beszélgetést csak az interneten lehessen olvasni, esetleg videováltozatban meghallgatni?

Igen. Tokióban a földalattin reggelenként az emberek a mobiltelefonjukon a folytatásos mobilregény aznapi fejezetét olvassák. Új fogalommal kellett megismerkednünk, a mikrotartalom fogalmával: a szövegek klipekké rövidülnek. Rövidül az idő, kisebbek a készülékek. Igazi értelmiségi kihívás, hogy a hagyományos – meg az új – tudásanyagot miniszegmensekké bontsuk, és értelmesen újra összerakjuk.

Ez a március igazán ünnepi időszak az ön számára. Mi történt? Megtört a jég? Négy éve egy interjúban azt mondta, hogy egyedül maradt, hogy tanítványai körén kívül ön a honi filozófia kirekesztettje, akit csak külföldön ismernek el. Egy kirekesztett nem kap Széchenyi-díjat.

Földhözragadtnak azt mondhatnám, hogy miután lehúztam tíz évet az MTA Filozófiai Kutatóintézete igazgatójaként, és már nem vagyok főnöke senkinek, kevésbé ellenséges a légkör, amely körülvesz. Erősebb a befogadási készség.

Ön hatvanöt éves. Az oktatásfilozófia professzora a Műegyetemen, előad, ír, szerkeszt, szervez. Cikázik a térképen, intézmények, projektek között. Marad-e ideje – az időre?

Manapság leginkább tényleg az idő filozófiája foglalkoztat. Ehhez a témához érdekes módon a mobiltelefon által felkínált új időgazdálkodás vitt közel. A mobiltelefon bizonyos értelemben megszabadít bennünket az óra uralmától, amennyiben állandó kommunikációban módunk van találkozóink és együttműködéseink időkereteit újra meg újra rugalmasan megszabni. Ez nekem néhány éve mint praktikus jelenség tűnt fel, és elvezetett az időhöz mint filozófiai problémához. Boldog vagyok, hogy belebotlottam, és időfilozófiai ötleteimet összevethetem korábbi képfilozófiai kísérleteimmel.

Lehet, hogy az idő filozófiájáról írandó monográfiáját olvashatjuk majd számítógépmonitornyi szövegekre tördelt változatban, esetleg 160 karakternyi SMS-szilánkokban is?

Írásaimban tényleg egyre inkább törekszem arra, hogy a rövid fejezeteken belül számos rövid alpontot szerepeltessek. Úgy látom, hogy a mai olvasó – engem is beleértve – könnyebben birkózik meg azzal a szöveggel, amelyik erősen és látványosan tagolt.